

Бойчук Вадим
Західноукраїнський національний університет
(науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу ЗУНУ Чайковський Я.І.)

ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НА РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

Глобальне впровадження системи розрахунків на основі карткових платіжних інструментів є особливо необхідним в умовах постійного зростання частки тіньового сектору економіки, широко розповсюдженого небажання населення тримати заощадження на рахунках у банківських установах, ухилення від сплати податків. У зв'язку з цим важливими складовими стратегії розвитку банківських установ України повинні стати розроблення і впровадження високотехнологічних карткових інструментів з метою динамічного розвитку ринку банківських послуг та забезпечення фінансової стійкості банківської системи загалом.

Кількість карток, емітованих банками України, станом на кінець 2021 року становила 89,1 млн шт. Це на 21,3% більше, ніж на кінець 2020 року. Кількість платіжних карток, які використовували для здійснення видаткових операцій в грудні 2021 року, становила 46,3 млн шт. (52,0 % емітованих карток) [5, с. 89]. Загалом, кількість емітованих платіжних карток стабільно зростала протягом січня – листопада 2021 року (приблизно на 1 % щомісяця) [6]. За підсумками травня 2022 року загальна кількість емітованих платіжних карток в Україні досягла 103,6 млн. шт. Це на 13 % більше порівняно з довоєнним січнем 2022 року. Водночас, у травні 2022 року порівняно з січнем 2022 року відбулося зменшення кількості платіжних карток, з якими щомісяця здійснювалися видаткові операції. Їхня кількість зменшилася на 11 % – із 48,2 млн. шт. у січні до 42,8 млн. шт. у травні [7].

Станом на кінець 2021 року найбільша кількість платіжних карток емітована в міжнародній платіжній системі MasterCard (50,7 млн шт., або 56,9%). Друге та третє місця за кількістю емітованих платіжних карток посідають міжнародна платіжна система VISA (37,8 млн. шт., або 42,4%) та Національна платіжна система «Український платіжний простір» (0,6 млн. шт., або 0,64 %). Частка інших карткових систем, які функціонують на території України, у 2021 році становила 0,04 % [5, с. 89]. Лідерами за емісією карток є АТ КБ «Приватбанк» (45,1 % усіх емітованих карток), АТ «Ощадбанк» (16,6 %) та АТ «Універсал Банк» (10,6 %) [5, с.89].

Не менш активного поширення набирають токенизовані картки для безконтактних платежів за допомогою смартфонів та NFC-пристроїв, яких на кінець 2021 року становило 6,7 млн шт., що на 70 % більше, ніж у 2020 році. Сервіси токенизації надають можливість використовувати реквізити платіжних карток для безконтактних розрахунків, а також зручність та безпеку [8, с. 185]. У січні-травні 2022 року попри скорочення загальної кількості безконтактних та токенизованих платіжних карток (на 6 % та 15 % відповідно), їхня популярність серед українців є дуже високою [7].

Загалом на сьогодні токенизованою є приблизно кожна шоста активна платіжна картка (на початку січня – приблизно кожна сьома); безконтактною – приблизно кожна друга (як і на початку січня 2022 року) [7]. Як наслідок, менше п'ятої частини операцій (18,2 % за сумою та 16 % за кількістю) здійснювалася в торговельній мережі з фізичним зчитуванням даних із носія картки. Решта операцій були безконтактними (з безконтактною картою або за допомогою смартфонів та інших гаджетів). Їхня сума цього року у травні становила 79,2 млрд грн. [7].

Ще швидшими темпами зростали обсяги безготівкових операцій. Зокрема, у 2021 році, порівняно з 2020 роком, кількість безготівкових операцій із використанням платіжних карток зросла на 35,1 % – до 7039,9 млн. шт., а їх сума – на 40,3 % – до 3099,1 млрд. грн. [6]. Таким чином, у 2021 році 9 із 10 операцій були безготівковими (90,1 % від загальної кількості операцій із платіжними картками) [6]. Це говорить про перевагу у держателів платіжних карток здійснювати безготівкові операції за товари та послуги за допомогою платіжних карток, тобто нею розраховуватись, а не отримувати готівку [8, с. 187].

Аналіз розподілу безготівкових операцій за їх видами свідчить, що у 2021 році, як і раніше, найбільше операцій із використанням карток припадало [6]:

- за кількістю – на розрахунки в торговельній мережі – 52,4 % (або 3686,0 млн. шт.). Їх сума становила трохи більше чверті від усіх безготівкових операцій (28,4 %);

- за сумою – на перекази з картки на картку – 43,6 % (або 1 352,0 млрд. грн.). Їх кількість становила 12,7 %.

Оплати товарів і послуг у мережі Інтернет у 2021 році становили приблизно чверть від кількості та суми всіх безготівкових операцій із платіжними картками (25,9 % та 23,3 % відповідно). Це майже 721,3 млрд. грн. [6]. Таким чином, у 2021 році найбільша кількість операцій була здійснена з використанням платіжних терміналів торговельної мережі [8, с. 187].

Щодо обсягу безготівкових операцій, то перекази з картки на картку склали найбільшу частку (43,6 %) від усієї суми операцій, що рівна 1352 млрд.

грн. 28,4 % (878,7 млрд. грн.) склали розрахунки з використанням платіжних терміналів, а найменшу частку – 0,9 % знову ж таки операції здійснені за допомогою пристроїв самообслуговування (28,5 млрд. грн.) [8, с. 189]. В умовах війни українці продовжували надавати перевагу безготівковим операціям із платіжними картками. Так, у травні 2022 року частка безготівкових операцій із використанням платіжних карток за сумою становила майже 69 % у загальному обсязі операцій із платіжними картками (у січні 2022 року цей показник становив 63%). Водночас частка за кількістю залишилася майже незмінною – 92 % (за січень 2022 року – 91 %). Тобто 92 зі 100 операцій із картками були безготівковими [7].

За останні роки мережа платіжної інфраструктури для здійснення безготівкових розрахунків показує активне зростання [8, с. 189]. Проте, у зв'язку із воєнними діями кількість активних POS-терміналів у торговельній та сервісній мережах у травні порівняно з січнем зменшилася на 13,7% (до 331,5 тис. шт.), а кількість банкоматів – на 16,6 % (до 15,3 тис. шт.). Також скоротилася кількість пунктів продажу та надання послуг, які приймають платіжні картки, до 273,2 тис. – на 13 %, якщо порівнювати травень із січнем [7].

Водночас для компенсації скорочення мережі POS-терміналів та зменшення витрат бізнесу на їхнє встановлення банки, платіжні системи та небанківські фінансові установи сьогодні пропонують низку технологічних рішень, що дають можливість приймати безготівкові платежі з використанням платіжних карток навіть без використання фізичних POS-терміналів. Це, зокрема, такі сервіси, як [7]:

- POS PHONE – від Visa;
- «QR-код», «NFC-мітка», застосунок «Термінал» – від АТ КБ «Приватбанк»;
- RaiPos – від АТ Райффайзен Банк;
- SmartOp!лата – від АТ ПУМБ;
- STARKASA – від Київстар;
- ЖАБКА – від Mastercard;
- ОщадРАУ – від АТ «Ощадбанк»;
- ПОРТМОНЕ – від ТОВ ФК МБК.

На основі проведеного аналізу практичних аспектів діяльності банків на ринку платіжних карток в Україні можна зробити такі висновки.

1. Ринок платіжних карток показує стабільне зростання як кількості, так і обсягів безготівкових розрахунків.

2. Пандемія та карантин у 2020-2021 р. однозначно пришвидшили зростання безготівкових розрахунків платіжними картками.

3. Завдяки платіжній інфраструктурі та інноваційних способів оплати за товари та послуги в Україні спостерігається зростання безготівкових розрахунків платіжними картками.

Використані джерела:

5. Річний звіт Національного банку України за 2021 рік. 154 с.
URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2021.pdf.

6. Cashless-розрахунки в Україні стабільно зростають. Лютий, 2022 р.
URL: [https://bank.gov.ua/ua/news/all/cashless-rozrahunki-v-ukrayini-stabilno-zrostayut#:~:text.](https://bank.gov.ua/ua/news/all/cashless-rozrahunki-v-ukrayini-stabilno-zrostayut#:~:text=)

7. Обсяги безготівкових розрахунків в Україні зростають, попри війну. Липень, 2022 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/obsyagi-bezgotivkovih-rozrahunkiv-v-ukrayini-zrostayut-popri-viynu>.

8. Пиріг С.О., Іщук Л.І., Олександренко І.В. Оцінка рівня ринку платіжних карток та чинники впливу на його розвиток. *Економічний форум*. 2021. №1. С. 184-192. URL: http://e-forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyy_forum/article/view/194/182.

Гриців Ігор

Західноукраїнський національний університет

(науковий керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу ЗУНУ Чайковський Я.І.)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ ЗУРАХУВАННЯМ ПОХІДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Передвісниками перших похідних фінансових інструментів послугували угоди стосовно купівлі-продажу акцій перших акціонерних товариств Англії, що продавалися с поставкою на майбутнє внаслідок великого попиту.

Особливістю похідного цінного папера є те, що він випускається на основі вже раніше емітованих класичних цінних паперів, а саме акцій та облігацій.

Причинами появи та розвитку похідних цінних паперів науковці називають

1) можливість страхування (хеджування) спот-угод, укладаючи строкові угоди на цінні папери;

2) поява потреби фінансового ринку в створенні нових фінансових інструментів;

3) потреби спекулянтів цінними паперами [1, с. 79].

На сьогодні існують різні види похідних цінних паперів, серед яких можна виокремити форварди, ф'ючерси, опціони, свопи, варанти. Базисний актив похідного цінного папера зазвичай складають товари, валюта, цінні папери, які покладені в основу угоди. Крім того, на фінансовому ринку все більше